

leti'ni Müşir Mehmed Ali Paşa, Berlin sefiri Sâdullah Bey ve Nâfia Nâzırı Kara Todorî Paşa temsil ediyordu. Diğer devletler ise başvekilleri veya hariciye nâzırlarının başkanlığındaki heyetler tarafından temsil edilmekteydi. Osmanlı Devleti Berlin Kongresi'nde Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarının hafifletileceğini ve bu hususta önemli değişiklikler yapılacağını umuyordu. Halbuki müzakereler başlayınca kongreye katılan devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki menfaatlerini korumaya çalıştıkları görüldü. Hatta kendilerinden yardım beklenen İngiliz temsilcileri bile Osmanlı Devleti'nin aleyhinde fikirler ileri sürmekten çekinmediler.

Bir ay devam eden kongre sonunda imzalanan Berlin Antlaşması altmış dört maddeden oluşmakta idi. Buna göre Ayastefanos Antlaşması ile sınırları çizilen Bulgaristan toprakları üç bölgeye ayrılacaktı. Birinci bölge Osmanlı Devleti'ne tâbi, iç işlerinde serbest, prensi halk tarafından seçilen, Bâbiâli tarafından tasdik ve büyük devletlerin muvafakati ile tayin edilen, Osmanlı askerinin bulunmadığı, sınırları daraltılmış bir Bulgaristan prensliği idi. İkinci bölge idarî yönden bağımsız olmakla beraber siyasi ve askerî yönden Osmanlı Devleti'ne tâbi, Avrupa devletlerinin tasvipleriyle Bâbiâli'nin beş yıl süre ile tayin edeceği bir hıristiyan vali tarafından idare edilecek olan Şarkî Rumeli eyaleti, üçüncü bölge ise islahat yapılmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılan Makedonya idi. Diğer maddelere gelince, Osmanlı Devleti 1868 nizamnâmesini Girit'te uygulayacak ve bu hususta Avrupa devletlerine bilgi verecekti. Yunanistan'a bir miktar toprak verilecek, Bosna ve Hersek Avusturya tarafından işgal edilecekti. Karadağ'ın bağımsızlığı kabul edilecek, fakat sınırlarında bazı düzenlemeler yapılacaktı. Sırbistan'ın bağımsızlığı tanınacak, kendisine Niş ve Pirot verilecekti. Romanya'nın bağımsızlığı kabul edilecek, Besarabya'yı Rusya'ya vermesine karşılık Tulcı ve Dobruca'yı alacaktı. Tuna nehri savaş gemilerine kapalı, ticaret gemilerine açık olacaktı. Osmanlı Devleti Kars, Ardahan ve Batum'u harp tazminatının bir kısmına karşılık olmak üzere Rusya'ya bırakacak, Doğubayazıt ve Eleşkirt vadisi kendisinde kalacaktı. Kotur ise İran'a verilecekti. Bâbiâli Ermeniler'in bulunduğu yerlerde islahat yapacak, Boğazlar 1841 Londra ve 1856 Paris antlaşmalarında belirtilen statüye

tâbi olacaktı. Harp tazminatı için Osmanlı Devleti ile Rusya kendi aralarında bir anlaşmaya varacaklardı. 8 Şubat 1879'da yapılan İstanbul Antlaşması ile Rusya'ya bırakılan yerlerin bedeli düşüldükten sonra bu tazminat 802.500.000 frank olarak tesbit edilmiş ve yedi yıl zarfında eşit yirmi bir taksitte ödenmesi kararlaştırılmıştır. 14 Mayıs 1882'de yapılan antlaşma ile de tazminatın yıllık 350.000 liralık taksitlerle Osmanlı lirası olarak ödenmesi ve âşâr vergisinin tazminat olarak gösterilmesi kararlaştırılmıştır.

Ayastefanos Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında meydana gelen bir savaşın sonucunda sadece iki devleti ilgilendirirken Berlin Kongresi ile bu ilgi Avrupa'nın büyük devletlerine de teşmil edilmiştir. 1856 Paris Antlaşması'nda yer alan Osmanlı topraklarının бүтүнлүгү prensibi ihlâl edilmiş, konu ile alakaları olmamasına rağmen İran ve Yunanistan'a bile toprak verilmiştir. Berlin Kongresi devletler arasında genel barışı sağlayacağı yerde, istenilen sonuçları vermediği için, daha sonra meydana gelecek olan yeni ihtilâfların kaynağı olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Muâhedât Mecmuası, İstanbul 1298, V, 110-141; *Berlin Kongresi Protokolleri ile Kıbrıs Ceziresine ve Yunân Meselesine Dâir Mukavele-nâmeler*, İstanbul 1298, s. 256-260; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), III, 632-698; Osman Nuri, *Abdülhamîd-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, İstanbul 1327, I, 358-386; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953, s. 403-424; Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması*, İstanbul 1978, s. 42-46.

ALİ İHSAN GENCER

BERMEKİLER

(آل برمك)

Abbâsiler devrinde
başta vezirlik olmak üzere
çeşitli makamlarda bulunan bir aile.

Bermekî ailesinin menşei hakkında kaynaklarda verilen bilgiler birbirinden farklıdır. Arap tarihçileri ailenin atası olan Bermek'in Belh civarında Nevbahar (Nâva Vihara) Budist Tapınağı'nın rahibi olduğunu, buna karşılık İranlı tarihçiler ile bazı Arap tarihçileri ise bir Zerdüşti tapınağına mensup bulunduğunu ifade ederler. Ancak kaynakların verdiği bu bilgileri diğer kaynak malzemesiyle karşılaştırınca Bermek'in Budist olduğu gerçeği ortaya çıkar. Öte yandan 629-645

yılları arasında Orta Asya'yı dolaşan ve bu arada Belh'e de uğrayan Çinli seyyah Hiuan Ç'ang, Belh hakkında bilgi verirken bu şehirde yüz kadar Budist tapınağının olduğunu belirtir. Bunlardan şehrin güneyinde bulunan iki büyük tapıntan birisi muhtemelen Bermekîler'in mensup olduğu Nevbahar'dır.

Bermekî ailesinin daha sonraki yıllarda kazanmış olduğu şöhret ve itibar, onlar hakkında gerçekle ilgisi olmayan çok çeşitli rivayetlerin kaynaklarda yer almasına sebep olmuştur.

Bermekî ailesinin ataları hakkındaki bilgiler çok az ve ekseriya efsanevî rivayetlerden ibarettir. Daha çok İranlı tarihçilerin kaydettikleri rivayetler, Bermekîler'in atalarının Sâsânî Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren vezirleri olduklarını ve bu görevin babadan oğula geçerek asırlarca devam ettiğini ileri sürerler. Bermekîler'in İslâm devletiyle temasları hakkındaki bilgiler de aynı şekilde yetersiz ve gerçekleri aksettirmekten uzaktır. Bazı kaynaklar Bermek'in Hz. Osman devrinde Müslümanlığı kabul ettiğini, diğer bazı kaynaklar ise aileden ilk defa Hâlid b. Bermek'in müslüman olduğunu ve onu kardeşleri Hasan ile Süleyman'ın takip ettiğini belirtir. Bir üçüncü rivayette ise Bermek'in Halife Abdülmelik b. Mervân ve Hişâm ile iyi münasebetler kurduğu ileri sürülmektedir.

Bermekîler'den ilk müslüman olanın Hâlid b. Bermek olduğu muhakkaktır. Ancak ailenin müslümanlarla münasebetleri daha önce başlamıştır. Hz. Osman zamanında Belh'e karşı 32'de (653) bir akın yapıldığı bilinmekle beraber Bermek ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. 42 (662-63) yılında Belh fethedilerek Nevbahar Mâbedi tahrip edildi. Bununla beraber mâbedin tamamen ortadan kaldırılmadığı, Mâverâünnehir'in fetih sırasında Toharistan hâkimi Nizek Tarkan'ın burada ibadet ettiğine dair verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Horasan Valisi Esed b. Abdullah el-Kasrî, 726'da Belh ve bu arada Nevbahar Mâbedi'nin tamir edilmesi görevini Bermek'e vermiştir. Görüldüğü gibi Bermek Emevî idaresiyle iyi geçinmiş ve Belh'te dinî itibarı yanında siyasi itibarını da devam ettirmiştir.

Bermekî ailesinden Hâlid'in 92'de (710-11) dünyaya geldiği rivayet edilir. Onun tahsili ve gençlik yılları hakkında bilgi yoktur. Abbâsî ailesinden İmam Muhammed ve İbrâhim ile bir münasebeti ol-

madığı muhakkaktır. Bununla beraber Abbâsî ihtilâline katıldığı, bu sırada kendini gösterdiği ve Kahtabe b. Şebîb'in ordusunda ele geçirilen ganimetin taksimi ile görevlendirildiği (747) bilinmektedir. Yine bu savaşlar sırasında Deyrûkunnâ ve çevresinin idaresine memur edildi.

Abbâsîler'in hilâfete geçmelerinden sonra Hâlid'in Halife Ebü'l-Abbas es-Sefâh ile çok yakın münasebetler kurduğu anlaşılmaktadır. Nitekim halife onu Dîvânü'l-harâc ve Dîvânü'l-cünd'ün başına getirmiştir. Aynı zamanda halifenin hususi kâtibi olarak da vazife görüyordu. Bu yıllarda vezirlik henüz tam anlamıyla kurulmadığından vezir ve ona bağlı divanların başkanlarının görevlerini kâtipler yürütüyordu. Bazı kaynakların Hâlid'in vezirliğinden bahsetmesine rağmen o bu unvanı taşıyor, fakat vezirin görevlerini yürütüyordu. Kâtiplerin reisi olarak divanların idaresi de kendisine bağlı idi. Kısa süren halifeligi sırasında Ebü'l-Abbas ile onun arasında samimi bir yakınlık doğmuştu. Öyle ki Ebü'l-Abbas'ın kızına Hâlid'in karısı ve Hâlid'in kızına Ebü'l-Abbas'ın karısı süt annelik yapmıştır.

Mansûr devrinde de Hâlid'in halife nezdindeki itibarının devam ettiği görülmektedir. Mansûr'un halife olmasından sonra divanların idaresini bir yıl kadar o yürütmüştür. Fakat aleyhindeki tertipler sebebiyle yeni halife onu merkez teşkilâtındaki görevinden alarak Fars valiliğine tayin etti. Bu vazifesinde iki yıl kadar kalmıştır. Daha sonra merkeze dönen Hâlid tekrar halifenin güvenilir adamları arasına girer. Bağdat'ın kuruluşunda vazife aldığı gibi İsa b. Müsâ'nın Mehdî-Billâh lehine veliahtlıktan feragat etmeye mecbur edilmesinde de önemli rol oynamıştır. Bu nüfuzuna rağmen yine muhtemelen bazı baskılar üzerine Halife Mansûr onu tekrar merkezden uzaklaştırmak zorunda kalmış ve Taberistan valiliğine tayin etmiştir. Hâlid b. Bermek Taberistan'da yedi yıl kadar valilik yapmış, hatta adına para bile bastırmıştır. Demâvend yakınındaki Üstünâvend Kalesi'ni zapteden Hâlid bu bölgede halifenin ismine izâfeten el-Mansûre adı verilen bir de şehir kurmuştur. Uzun süren valiliği boyunca bölgeye yaptığı hizmetler sebebiyle halk tarafından çok seviliyordu. Halife Mansûr ölümünden kısa bir süre önce Hâlid'i ağır bir para cezasına (2.700.000 dirhem) çarptırdı, fakat sonra kendisini affederek Mu-

sul'a ve oğlu Yahyâ'yı da Azerbaycan valiliğine tayin etti. Mehdî'nin halifelığının başlarında ise Fars valiliğine getirildi. Bu görevde ne kadar kaldığı bilinmeyen Hâlid 165'te (781-82) vefat etti.

Hâlid b. Bermek İslâm devleti hizmetinde Bermekî ailesinin ilk temsilcisi ve bu ailenin bir hânedan haline gelmesini sağlayan kişidir. Üç halife zamanında çeşitli görevlerde bulunmuş ve daima itibar ve nüfuzunu korumuştur. Devlet adamı olarak ileri görüşlü, gerçekçi ve doğru bildiği hususlarda kararlı bir şahsiyetti.

Bermekî ailesinin en meşhur ferdi, uzun süre vezirlik yapmış olan Yahyâ b. Hâlid'dir. Abbâsî sarayında ve babasının gözetiminde her hususta iyi yetişen Yahyâ, önce babasının yardımcısı olarak idarî görevler almış ve 775'te Azerbaycan valiliğine getirilmiştir. Halife Mehdî-Billâh onu oğlu Hârûnürreşid'e hoca ve kâtip tayin etmiştir. Hârûnürreşid halife oluncaya kadar bu görevi yürüten Yahyâ, onun Orta Anadolu'ya karşı yaptığı bir seferde ordunun levazım işlerini yürütmüştür. Hârûnürreşid ikinci veliaht tayin edilerek doğu eyaletlerinin valiliğine getirilince bu bölgeyi onun adına Yahyâ idare etti ve bu görevde Halife Mehdî - Billâh'ın ölümüne kadar kaldı. Mehdî - Billâh'ın ölümü Bağdat'ta karışıklıkların çıkmasına sebep oldu. Askerler maaşlarının verilmediğini bahane ederek bazı ileri gelenlerin evlerini ateşe verdiler. Bu sırada Hârûn ve Yahyâ Bağdat'ta bulunuyorlardı. Mehdî - Billâh'ın hanımı Hayzürân bint Atâ, Yahyâ'dan karışıklıkların bastırılmasını istedi. Yahyâ derhal askerlerin maaşlarını ödeyerek karışıklıkları önledi ve bu sırada Cür-cân'da bulunan yeni halife Hâdî - İlel-hakk'ın acele Bağdat'a gelmesini sağladı.

Hâdî Hârûn'a yakınlığı sebebiyle Yahyâ'yı sevmiyordu. İkinci sırada veliaht olan Hârûn'u azledip oğlu Ca'fer'i veliaht tayin etmek isteyince Yahyâ Ca'fer'in küçük olduğunu ileri sürerek halifenin bu isteğine karşı çıktı, hatta Hârûn'u haktan vazgeçmemesi için uyardı. Hayzürân da onu destekleyince Hâdî düşüncesini gerçekleştiremedi. Ancak Yahyâ'ya olan kını daha çok arttı ve sonunda onu hapsetti. Halife Yahyâ'yı öldürtmek istiyordu, fakat kendisinin ansızın ölümü (25 Eylül 786) Yahyâ'yı kurtardı.

Hârûnürreşid halife olunca Yahyâ'yı derhal hapisten çıkardı ve çok geniş yet-

kilerle vezir tayin etti. Bu tayinle Bermekîler'in iktidar devri başlıyordu.

Hârûnürreşid'in hilâfetine ilk yıllarında Yahyâ, halifenin annesi Hayzürân'ın direktifleri çerçevesinde devlet işlerini yürütüyordu. Hayzürân'ın ölümünden (789) sonra ise iktidar tek başına Yahyâ'nın eline geçti. Yahyâ vezirliğinin ilk zamanlarında oğulları Fazl ve Ca'fer ile her sabah öğleye kadar müracaat eden kişilerin şikâyetlerini dinler, devlet işlerini görüşür ve birlikte karar verirlerdi. Bu sebeple Fazl ve Ca'fer için bazı kaynaklar "vezir" unvanını kullanırlar. Dîvânü'l-hâtem dışında bütün divanlar Yahyâ'ya bağlanmıştı. Dîvânü'l-hâtem'in başında bulunan Ebü'l-Abbas el-Fazl b. Süleyman et-Tûsî ölünce (171/787-88) Dîvânü'l-hâtem de Yahyâ'nın emrine verildi ve Taberî'nin ifadesiyle iki vezirlik (el-vizâreteyn) onun uhdesinde toplandı. Fakat Dîvânü'l-hâtem zaman zaman el değiştiriyor ve oğulları Fazl ile Ca'fer'e veriliyordu.

Yahyâ'nın iki oğlu yalnız babalarına yardım etmekle kalmıyor, merkez ve eyaletlerde önemli görevler de üstleniyorlardı. Yahyâ'nın büyük oğlu ve Hârûnürreşid'in süt kardeşi Fazl, babasının vezirliğinin ilk yıllarında idarede birinci planda rol oynamıştır. 176'da (792-93) Cibâl, Azerbaycan ve Taberistan valiliğine tayin edilmiş ve Hz. Ali evlâdından Yahyâ b. Abdullah'ın isyanını bastırmıştır. Ertesi yıl Horasan valisi olan Fazl bu eyaletteki huzursuzlukları bertaraf etmiş, bölgenin imarına gayret sarfetmiş ve kanallar açtırarak ziraatin gelişmesine yardımcı olmuştur. Birkaç yıl ayrılıktan sonra Bağdat'a dönen Fazl, 797'de halife ile babası hacca gidince merkezde idarenin başında bulunmuştur. Ancak bu tarihten itibaren halifenin Fazl'a karşı tutumu değişmiş ve veliaht Muhammed el-Emîn'in hocalığı hariç diğer görevleri üzerinden alınmıştır.

Kaynaklarda hakkında çeşitli hikâyeler anlatılan Ca'fer ise Bağdat'tan hiç ayrılmamış ve devamlı halifenin yanında kalmıştır. Çok iyi bir tahsil yapan, edebiyat ve sanattan anlayan Ca'fer hemen her gün halife ile ilmî ve edebî sohbetler yapıyordu. Fazl doğu eyaletlerine vali tayin edilince Ca'fer de batı eyaletlerine vali tayin edildi. Âdetâ devletin taşra idaresi Yahyâ'nın oğulları arasında taksim edilmişti. Ancak Ca'fer Bağdat'tan ayrılmayıp eyaletlerini vekilleri vasıtasıyla idare ediyordu. Yalnız Suriye'de çıkan bir isyanı bastırmaya memur

edilince 796'da kısa bir süre Bağdat'tan ayrılmak zorunda kaldı. Valilik görevi yanında *berîd** teşkilâtı da ona bağlı idi. Ayrıca *darphâne* ve *tırâz** atölyeleri onun idaresine verilmişti. Makrîzî'ye göre ilk defa *darphânenin* idaresi halifenin dışında birisine veriliyor ve Ca'fer'in ismi de sikkede yer alıyordu. Bu halifenin Ca'fer'e duyduğu sevgi ve güvenin bir işaretidir. Bunlara ilâve olarak Ca'fer ikinci sırada veliaht olan Me'mûn'a hoca tayin edilmişti. Yahyâ'nın oğullarından Muhammed ile Mûsâ'nın önemli mevkilere getirilmediği görülmektedir. Yalnız Muhammed askerî kabiliyeti ve cesareti sebebiyle 792'de Suriye valisi tayin edilmiş ve kısa süre valilik yapmıştır.

Yahyâ b. Hâlid vezirlik yaptığı on yedi yıl boyunca idarede mutlak bir iktidara ve tasarruf hakkına sahipti. Merkezdeki yüksek dereceli memurları azil ve tayin ettiği gibi valilerin tayininde de halifeye telkin ve tavsiyelerde bulunabiliyordu. Yahyâ'nın vezirlik yaptığı Hârûnürreşid devri Abbâsî hilâfetine en parlak dönemi kabul edilir.

Başta Yahyâ olmak üzere Fazl ve Ca'fer büyük bir debdebe içinde yaşıyorlardı. Dicle'nin doğusunda geniş bahçeler içinde yer alan sarayları zenginlik ve zarafetleriyle ün salmıştır. Ca'fer'in yaptırdığı saray, daha sonra Halife Me'mûn zamanındaki halifelik sarayını (Dârülhilâfe) meydana getiren birçok sarayın çekirdeğini teşkil etmiştir. Bermekî ailesi mensupları inanılmaz derecede büyük bir servete sahiptiler. Cömertlikleri darbimesel olmuştu. Bermekî kelimesi "cömert" in karşılığı olarak kullanıldığı gibi "Ca'fer kadar eli açık" tabiri de çok yaygındı. Yalnız kendi menfaatlerini değil umurun menfaatlerini de düşünüyorlar, su kanalları ve cami gibi hayır eserleri yaptırıyorlardı. Ramazan ayı boyunca camilerde kandil yakma âdetini başlatan Fazl olduğu kaynaklarca ifade edilmektedir. Bermekîler siyasî sahadan başka kültür alanında da önemli hizmetler yapmışlardır. Sarayları âlimlerin ve sanatkârların toplantı ve tartışma yeri idi. Yahyâ ve oğulları her hususta onları destekliyorlardı. Böylece Bermekîler İslâm dünyasında fikrî ve ilmî gelişmeye yardımcı olmuşlardır. İranlı olmaları sebebiyle İran edebiyatına dair eserlere ilgi duyuyorlar, Arapça'dan Farsça'ya tercüme ve adaptasyonlar yaptırıyorlar, İranlı sanatkârları destekliyorlardı. Bu arada eski Yunanca eserlerin tercümesini de teşvik ediyorlardı. Meselâ Ptole-

maios'un *Almagest*'i gibi çeşitli dillerden yapılan tercümelerle Halife Me'mûn zamanında kurulacak olan Beytülhikme'nin temelleri atılmış oluyordu.

Halife Hârûnürreşid 186'da (802) veziri Yahyâ b. Hâlid'le birlikte hacca gitti. Halifenin oğulları Emîn ve Me'mûn ile birlikte Fazl ve Ca'fer de bu kabileye katılmışlardı. Dönüşte Enbâr yakınlarında birkaç gün istirahat kararı verildi. Halife o anda görünürde bir sebep yokken âniden Bermekîler'in bertaraf edilmesine karar verdi. 1 Safer 187 (29 Ocak 803) Cumartesi gecesi halifenin emriyle Ca'fer idam edildi. Yahyâ gözaltına alındı ve diğer oğulları hapsedildi. Bermekîler'in bütün serveti müsadere edildi. Hatta bu ailenin yakınları bile cezalandırıldı. Aileden yalnız bir süre hâciblik yapmış olan Muhammed b. Hâlid ceza-ya çarptırılmadı. Hârûnürreşid Yahyâ'ya karşı iyi davranarak nerede isterse orada kalabileceğini söylemesine rağmen oğulları Rakka'ya gönderilince o da Rakka'ya gitti. İki yıl kadar Rakka'da kaldı ve 29 Kasım 805'te öldü. Fazl da babasından üç yıl sonra Kasım 808'de vefat etti. Yahyâ'nın diğer oğulları Muhammed ve Mûsâ Halife Emîn zamanına kadar hapiste kaldılar. Emîn bunları serbest bıraktı. Emîn ile Me'mûn arasındaki iktidar mücadelesinde Muhammed Me'mûn'un, Mûsâ ise Emîn'in saflarında mücadeleye katıldılar.

Abbâsî ihtilâli sırasında İslâm dünyasına giren, Ebû'l-Abbas, Mansûr ve Mehdî devirlerinde devletin çeşitli kademelerinde görev yapan ve Hârûnürreşid'in hilâfetine on yedi yıl vezirlik makamında bulunan, çeşitli valiliklerde ve merkez teşkilâtında görev alan Bermekîler'in âniden bertaraf edilmesi hakkında kaynaklarda ve araştırmalarda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Kaynakların birçoğunda kaydedilen, Ca'fer ile Hârûnürreşid'in kız kardeşi Abbâse arasındaki aşk hikâyesinin böyle bir olayın sebebi olduğu hususu elbette doğru değildir. Ancak bu çeşit romantik münasebetler her devirde insanların ilgisini çektiği için Ca'fer ile Abbâse arasındaki ilişki kaynaklar tarafından dile getirilmiş ve romanlara konu olmuştur.

Bermekîler İran asıllı idiler. Arapçı bir siyaset takip eden Emevîler'e karşı hazırlanan ve başarıyla sonuçlanan Abbâsî ihtilâlinde İranlı unsurun rolü çok büyüktür. İhtilâlden sonra bir süre devletin çeşitli kademelerinde İranlı unsurun nüfuzu açıkça hissediliyordu. Halife Man-

sûr bu nüfuzu kırmak için Ebû Müslim'i öldürttüyse de istediği hedefe ulaşamadı. Bir süre Mansûr'un kâtipliğini yapan Hâlid b. Bermek, devlet idaresinde İranlı unsurun varlığının devam ettiğini göstermektedir. Hâlid'den sonra Yahyâ ve oğullarının on yedi yıl devleti hemen hemen tek başlarına idare etmeleri, başta halife olmak üzere Arap ileri gelenlerini huzursuz ediyordu. Hatta Yahyâ'nın zaman zaman halifenin isteklerini yerine getirmemesi aradaki münasebetleri daha da zorlaştırıyordu.

Kaynakların bazılarında Yahyâ ve oğullarının İran kültürüne bağlı kalmaları, Farsça eserleri Arapça'ya tercüme ettirmeleri, Hz. Ali evlâdına karşı yumuşak davranmaları ve hatta onları korumaları, dolayısıyla bir isyana zemin hazırlamaları gibi hususların halifenin vezirine karşı güvenini sarstığı ileri sürülmektedir. Doğruluğuna pek ihtimal verilmemesine rağmen Bermekîler'in İslâm dinini kabul etmedikleri bile bazı şiirlerde ima ediliyordu.

Bermekî ailesi siyasî gücün yanında büyük bir malî güce de sahipti. Merkezdeki saraylarının yanında özellikle Basra bölgesinde geniş arazileri vardı. Hangi köşkün, bahçenin ve çiftliğin önünden geçiliyorsa Bermekîler'e ait olduğu söyleniyordu. Uçsuz bucaksız çiftliklerini sulamak için kanalları kendileri kullanıyorlardı. Bu da halkın huzursuzluğuna sebep oluyordu.

Araplar Abbâsîler'in iktidara gelmesiyle devlet idaresine hâkim olan gayri Arap unsura karşı yavaş yavaş harekete geçtiler. Böylece Araplar ile Arap olmayanlar arasında iktidar mücadelesi başlamış oluyordu. Bermekîler'e karşı oluşan grubun başında bulunan Fazl b. Rebî, Halife Mansûr devrinden itibaren onlara karşı cephe almış, babası Rebî b. Yûnus'un itibarı sayesinde uzun vadede Halife Hârûnürreşid'e kendisini kabul ettirmiştir. Fazl b. Rebî'nin halife üzerindeki tesiri yavaş yavaş hissedilmeye başladı. Özellikle hâcib tayin edilmesinden sonra bu tesir çok daha artmıştır.

Sonuç olarak Bermekîler'in bertaraf edilmeleri, devlet ve halife üzerinde nüfuzlarının gittikçe artması, zenginliklerinin herkesi kıskandıracak bir seviyeye gelmesi ve Arap milliyetçilerinin halife üzerinde tesirli olması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bu olay öfkeyle verilmiş bir kararın sonucu değildir. Halife Hârûnürreşid, kendi ifadesiyle, "gök-yüzünde iki güneş" istemiyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Târîh*, II, 343, 407, 410, 419, 423, 426, 429; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 252, 255, 262, 266, 291, 300, ayrıca bk. 187 yılı olayları; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, bk. İndeks; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, VI, 104 vd.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 15-16, 140, 151-152, 161, 168, 175-180, 210; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 328-346, 472-475; IV, 27; VI, 219; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 59-71, 89-92; Hudarî, *Muhâdârât* (Abbâsiyye), s. 111-116; L. Bouvat, *Les Barmécides les auteurs arabes et persans*, Paris 1909; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebe*, III, 326-330; D. Sourdel, *Le Vizirat 'Abbâsîde*, Damas 1959-60, I, 127-181; Reşid Abdullah el-Cümeiyî, *Dirâsât ft târîhi'l-İllâfeti'l-'Abbâsiyye*, Rabat 1984, s. 72-76; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, VI, 347-355; Abbas Perviz, "Berâmîke", *Mecelle-i Berresthâ-yı Târîhî*, II/5, Tahrân 1346, s. 111-131; W. Barthold, "Bermekiler", *IA*, II, 560-563; a.m.f. — D. Sourdel, "al-Barâmîka", *Et'2* (Fr.), I, 1064-1067; I. Abbas, "Barmakids", *Etr.*, III, 806-809.

HAKKI DURSUN YILDIZ

BERNÂMEC

(bk. FEHRESE).

BERNARD, Karl Ambros

(1808-1844)

İstanbul'da ilk tıp mektebini kuran
Avusturyalı hekim.

Kurduğu müessesede, kaleme aldığı kitaplarda ve mezar taşının üzerinde Fransız dili kullanıldığından adı Charles Ambrose Bernard şeklinde de yazılmaktadır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde olan Bohemya'da Starkenbach'ta (Jilemnece) doğdu. Viyana'da askerî hekim yetiştirmek üzere 1785'te açılan ünlü Josephinum Tıp Akademisi'nde tıp tahsili yaparak 1838'de tezini verdi ve doktor oldu. Aynı yıl, Sultan II. Mahmud'un İstanbul'da Batı metotlarıyla hekim yetiştirme hususundaki isteği üzerine, Osmanlı Devleti'nin Pa-

Karl Ambros
Bernard

ris elçisi Ahmed Fethi Paşa Viyana'da Avusturya Başbakanı Fürst Klemens von Metternich'ten dirayetli iki hekim ile bir eczacının İstanbul'a gönderilmesini istedi. Bu görevi üstlenen Hariciye müsteşarı Baron von Ottenfels, seçimi Josephinum öğretim üyelerinden Friedrich Jaeger von Jaxthal'e havale etti. İki genç askerî hekim Jakob Neuner ile Karl Ambros Bernard'ın uygun görülmesi üzerine eczacı Anton Hofman ile birlikte bu üç Avusturyalı'nın gönderilmeleri kararlaştırıldı. Başbakanlık Arşivi'ndeki 18 Şaban 1254 (6 Kasım 1838) tarihli bir vesika göre (nr. 46759) iki hekim ve bir eczacı beraberlerinde tıbbî ecza, kitaplar ve bazı aletlerle ramazan başlarında Viyana'dan yola çıkmışlar, Trieste'den deniz yoluyla 3 Aralık'ta İstanbul'a gelerek 1838 yılının son günlerinde göreve başlamışlardır.

Başbakanlık Arşivi'ndeki mukavelelerine göre (nr. 46760) Dr. Bernard yılda 800 florin maaş alacak, muayenehanesinde hasta bakabilecekti. Fakat kendisinden asıl istenen Galata Sarayı'nda yeni kurulan Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şâhâne'nin düzenlenmesi ve idaresi idi. Sultan II. Mahmud okulu, bu yabancı hekimi niçin getirttiğini bildiren ve tedrisatın Fransızca olacağını açıklayan bir nutukla açmış, Dr. Bernard'ı da, "...kendisi gayet müstaid bir adamdır; Avrupa'nın birinci derecedeki hükemâsındandır..." diyerek takdim etmiştir.

Dr. Neuner'in 1839 yılı içinde Viyana'ya dönmesine karşılık Dr. Bernard İstanbul'da kalmış ve büyük bir gayretle, bu işe tahsis edilen Galata Sarayı'nın yeni binalarında Josephinum örneğine göre ilk Türk tıp fakültesini kurup geliştirmiştir. Burada genç hekim adaylarına iyi bir Fransızca öğretimiyle birlikte modern metotlara göre tıp eğitimi veriliyor, hatta kadavra üzerinde uygulama yapmalarına da imkân sağlanıyordu. Bir taraftan da müessese çerçevesi içinde mükemmel bir kimya laboratuvarı, bir kütüphane ve bir botanik bahçesi kurulmuştu. İlk mezunlar 1843 yılında verilmiş, diploma törenine katılan Sultan Abdülmecid genç doktorları tebrik etmiştir. Dr. Bernard'ın bu münasebetle yazdığı uzun bir rapordan bu ilk tıp okulunun öğretim üyeleri, ders programı, öğrenci sayısı açık bir biçimde öğrenilmektedir. Yine aynı raporda, burada yapılan tedavi ve ameliyatlar hakkında da etraflı bilgi bulunmaktadır.

İstanbul'a gelişinden iki yıl sonra 1840 yılı başlarında Katharina von Kletze ile evlenen Dr. Bernard, yoğun yönetim ve öğretim çalışmaları arasında öğrencileri için dört kitap yazarak bastırmıştır: *Les bains de Brousse en Bithynie (Turquie d'Asie)* (1842); *Elemens de Botanique à l'usage des élèves à l'école de médecine Imperiale de Galata-Serai* (1842); *Précis de percussion et d'auscultation à l'usage de ses leçons* (1843); *Pharmacopoea Castreusis ottomana-Pharmacopée militaire ottomane* (1844). Bu dört kitaptan birincisi *Kaplıca Risâlesi* başlığı ile ayrıca Türkçe olarak da yayımlanmıştır (İstanbul 1265). Bu kitapta, Bursa kaplıcalarının şifalı hassalarının anlatılmasından başka, buraya tedaviye gelenlerin boş vakitlerinde tarihî eserleri gezmeleri ve görmelerinin faydalı olacağı düşünülerek Bursa'nın eski eserlerini tarif eden geniş bir bölüme de yer verilmiştir. İlaç reçetelerine dair son kitabı ise kendi çeşidi içinde ilk eserlerden sayılmakta ve bu bakımdan önem taşımaktadır.

Türk tıbbına inkâr edilemeyecek derecede büyük hizmeti olan bu Avustur-

Karl Ambros Bernard'ın Santa Maria Draperis Kilisesi dehizi içindeki mezarı ve Fransızca yazılmış kitabesi - Beyoğlu / İstanbul

